

Comentaris a «Una generació sense novel·la»

I

L'article de Carles Riba *Una generació sense novel·la*¹ (1925) ha estat objecte d'algunes lectures parcials o poc atentes. Per això ha passat de ser valorat, en un primer moment, com una crida incondicional al conreu de la novel·la a Catalunya,² a ser considerat darrerament com la mera expressió d'una actitud ambigua, desconfiada i vacil·lant, de justificació de les pors i de les reticències noucentistes envers el gènere.³ La raó d'aquestes distorsions prové del fet que hom hagi tendit a interpretar l'article més en funció del debat públic sobre la novel·la que tingué lloc a Catalunya a les acaballes del primer quart del segle xx,⁴ que no pas en funció del seu contingut estricte, i que, com a conseqüència, se n'hagi fet una lectura d'intencions més que no pas una lectura de fons. El resultat ha estat que passés força desapercebuda la substància de l'article, això és, la reflexió de Riba entorn de la novel·la moderna, de la seva funció social i cultural i del problema de l'arrelament i de la consolidació del gènere a casa nostra. Una reflexió, d'altra banda, que Riba ja havia iniciat feia temps en tot un seguit d'articles sobre narradors i novel·listes catalans i estrangers que havien aparegut publicats abans de 1925.⁵ Una

1. CARLES RIBA, *Una generació sense novel·la*, dins *Obres Completes*, II, a cura de J. LL. MARFANY, (Barcelona, Edicions 62, 1967), pàgs. 314-320. C. Riba llegí la conferència *Una generació sense novel·la* el 5 de juny de 1925. Immediatament aparegué publicada en dues parts: *Una generació sense novel·la: Apologia de la nostra lírica*, «La Veu de Catalunya», 7-VI-1925; i *Una generació sense novel·la: En justificació de la por*, «La Veu de Catalunya», 17-VI-1925. Posteriorment el treball fou inclòs al llibre *Els marges* (Barcelona 1927).

2. RAFAEL TASIS I MARCA, *Una visió de conjunt de la novel·la catalana* (Barcelona 1935).

3. ALAN YATES, *Una generació sense novel·la?* (Barcelona 1975), pàgs. 192-200.

4. Per seguir els orígens, l'evolució i la conclusió del debat, vegeu ALAN YATES, *op. cit.*, pàgs. 147-200.

5. Abans de 1925, entorn d'aquesta temàtica, C. Riba havia publicat els

reflexió que, si bé quedarà fixada d'una forma coherent i definitiva en *Una generació sense novel·la*, Riba reiterarà i ampliarà en treballs crítics posteriors.⁶ És per això que, si es vol fer una lectura a fons de l'article, caldrà distanciar-se una mica del context extern que l'envolta, és a dir, del debat sobre la novel·la, i caldrà centrar-se més en el seu contingut. En tot cas, el context que caldrà tenir ben present són la resta de treballs crítics de Riba sobre narradors i novel·listes, els quals ens poden aclarir alguns dels aspectes tractats en aquest assaig, comprimit i densísim, que és *Una generació sense novel·la*.

La primera de les dues parts de l'article, titulada *Apologia de la nostra lírica*, comença constatant l'existència d'una «por a la novel·la»,⁷ por que per a Riba és un efecte, però no una causa, de la situació del gènere a Catalunya. Aleshores, quines són les causes? Riba admet que, en part, són d'ordre econòmic, «no negligibles, és cert, però secundàries». I de moment deixa sense resposta aquesta qüestió fonamental, que reprendrà, com veurem, a la segona part de l'article.

Després d'aquesta entrada en el tema comença pròpiament l'apologia

articles següents: *Al marge del Pickwick Club*; Edgar Poe; *De l'humor en el Tom Sawyer*; *Les plantes del Verdum*; «*L'Abrandament*», novel·la de Carles Soldevila; «*El farsant i l'enamorada*», d'Ernest Martínez-Ferrando; Joaquim Ruyra; «*Argelaga florida*», de J. Roig i Raventós. Aquests articles aparegueren primer publicats a «*La Veu de Catalunya*», des de la primera de 1918 fins cap a mitjan 1920, signats amb el pseudònim de «Jordi March», i posteriorment foren inclosos al llibre *Escolís i altres articles* (Barcelona 1921). Abans de 1925, també foren publicats els articles «*L'inspector*», de Gògol i «*Vida d'infant*», d'E. Martínez-Ferrando, que aparegueren publicats el 1921 a la «*Veu de Catalunya*», i que després foren inclosos al llibre *Els marges* (1927).

6. Després de 1925 i fins a 1940, entorn d'aquesta temàtica, C. Riba publicà els articles següents: *Contes de Carles Soldevila* i Josep Pla, que aparegueren l'any 1926 al diari «*La Publicitat*», i que posteriorment foren inclosos a *Els Marges* (1927). I també: «*La caravana*», per Millàs-Raurell (1927); «*Vida interior d'un escriptor*», per J. Puig i Ferrer (1928); «*Històries de la carn i de la sang*», per A. Esclasans (1928); «*Tres històries cruels*», per E. Martínez-Ferrando (1930); «*Judita*», per Francesc Trabal (1930); «*Laura a la ciutat dels sants*», per Miquel Llor (1931). Aquests articles aparegueren publicats en els anys indicats dins el parèntesi en diverses publicacions, la majoria a «*La Publicitat*», i posteriorment foren inclosos al llibre *Per comprendre* (Barcelona 1937). Així mateix, després de 1925, també aparegueren publicats els articles i els pròlegs següents: Pròleg a «*Una tragèdia de Lihiput*», de J. Oliver (1928); José Pla (1930); «*Unitats de xoc*», per Pere Calders (1938); *Memòria de Joaquim Ruyra* (1940). Aquests treballs foren inclosos en l'aplec pòstum titulat *Polítics i intel·lectuals i altres assaigs* (OC, II, Barcelona, Edicions 62, 1967).

7. L'expressió, com és sabut, és original de J. M. de Sagarra, que acabava de publicar l'article *La por a la novel·la* («*La Publicitat*», 26-IV-1925).

de la lírica, consistent a justificar per què la poesia, de la Renaixença ençà, i sobretot en l'etapa postmaragalliana, ha dominat el panorama de la literatura catalana, excloent per damunt dels altres gèneres. Dues raons importants expliquen i justifiquen aquesta preponderància: la primera raó la dona la necessitat primordial de forjar la llengua literària moderna. Aquesta tasca l'han portada a terme «essencialment» els poetes, perquè «únicament els poetes haurien pogut crear el català literari», ja que en la poesia el llenguatge «s'ha revestit de dignitat, ha adquirit matisos delicats no solament de significació, sinó també de so, s'ha exercit en la gràcia, ha fixat el seu ritme». L'altra raó s'explica per un fet «observable» en totes les literatures» de tots els pobles que, com el català, han hagut de superar un període de crisi profunda. Quan un poble experimenta un afany de «creixença en cultura» tendeix primer de tot a la lírica «per algun infalible instint» que l'empeny vers una «total afirmació». En aquest sentit, l'ànima catalana, a través de la lírica, sembla que, en primer lloc, s'ha volgut «afirmar apassionadament i nuament en les seves reaccions davant les realitats supremes del món: Déu, la natura, l'amor, la mort; com davant de la realitat d'ella mateixa: la pàtria, la ciutat». Com podem comprovar, en aquest punt la visió de Riba és tributària del més absolut idealisme.

Tot seguit retreu que darrerament hom digui mal de la lírica, i que se la presenti fins i tot com «una nosa per a l'adveniment de la novel·la», la qual cosa és com «llançar impropis a la flor per deler del fruit». Reconeix que, en efecte, l'actitud lírica és gairebé incompatible amb l'actitud novel·lística. L'una és «tota referiment de l'univers del poeta»; l'altra, «tota desinteressat guaitar enfora, guaitar els homes en llur mecanisme moral i en llur acció». Ara bé, aquesta incompatibilitat, que tendeix a manifestar-se a nivell individual —de manera que un gran poeta i un gran novel·lista no solen coincidir en una mateixa persona—,⁸ no és pas traslladable a nivell col·lectiu. Ben al contrari, en el cas català la poesia ha aportat «un tresor d'experiències del llenguatge i de la sensibilitat utilíssim, si no indispensable, per a la creació novel·lística».

Aquí fineix, de fet, la part dedicada a l'apologia de la lírica, i el discurs comença a plantejar amb una pregunta tàcita el problema de la novel·la: com cal enfocar la presa de la creació novel·lística? Riba respon

8. Riba exemplifica aquesta in comptabilitat amb els casos de Keller i de Hardy —la producció lírica dels quals fou «gradualment abandonada», de Baudelaire —les novel·les del qual no passen de «vague projecte»— i de d'Annunzio —la narrativa del qual troba «apegalosa de lirisme».

que fent «tot un desplaçament de front», avançant. Segons ell, hom ha d'evitar «retrocedir» cap a la novel·la «reflex de més o menys espectaculars superfícies del caràcter o de les passions, de la vida urbana o rural, o cap a la novel·la d'expressió personal més o menys poemàtica». Arribats a aquest punt, cal que fixem una mica l'actitud de Riba: novel·la, sí; però novel·la moderna, no pretèrita⁹ —és a dir, naturalista o costumista («novel·la reflex»), o modernista («d'expressió personal, poemàtica»).

Ara bé, cal avançar amb cautela, com ho fan tot un seguit de narradors que cita: E. Duran i Reynals, C. Soldevila, E. Martínez-Ferrando, J. Puig i Ferrer, J. Roig i Raventós, J. Pla,¹⁰ «tots ells representant as-

9. L'alarmisme de Riba enfront de la possible temptació d'un «retrocés» cap a models narratius superats no pot pas ser considerat del tot desenraonat. Recordem que, per exemple, al començament de 1924 la col·lecció popular «La novel·la d'ara» havia convocat un concurs amb tres premis, un a la millor «novel·la rural», un altre a la millor «novel·la ciutadana» —que obtingué, per cert, l'obra *L'home que tenia més d'una vida*, de J. Puig i Ferrer — i un tercer a la millor «novel·la de costums de la Costa Brava» (!), el qual fou declarat desert. El maig de 1925 es convocà una segona edició dels premis. Sobre la col·lecció «La novel·la d'ara», vegeu el treball de COMELLAS GARCIA I PUJADÓ, CLOSA, AULET, MOTA I EZQUERRA, «La novel·la d'ara», *Faig*, núm. 15 (octubre 1981), pàgs. 24-31.

10. Riba, de tota manera, era reticent envers alguns d'aquests autors pel que fa a llur capacitat real per a la novel·la. De fet, són escriptors que Riba coneix molt bé i als quals ha dedicat o dedicará alguns dels seus articles crítics anteriors i posteriors a 1925. E. Duran i Reynals —tota una lliçó contra «els incauts improvisadors de novel·les», en paraules de Riba— havia mort l'any 1917, a vint-i-sis anys, deixant un conjunt força reduït de contes i de proses breus. Pel que fa a Roig i Raventós, Riba li havia dedicat un article inclòs a *Escolis*, en què el qualificava de «contista nat», perquè «en el seu construir tots els elements van adreçats cap a un moment únic», i hi reflecteix «l'espectacle del drama» i no pas «l'emoció ni la revelació ètica», per la qual cosa el crític troba «aventuradíssim calcular el que seria una possible novel·la de Roig i Raventós». En aquest mateix article Riba fa una distinció entre conte i novel·la: «El conte és més aviat l'exposició d'un fet que l'estudi de l'evolució d'un cor; tot detall psicològic que immediatament no es lligui, com a determinant, amb el fet, hi és inoportú». Aquesta distinció es pot trobar també en l'article «*El farsant i l'enamorada*», d'E. Martínez-Ferrando, igualment recollit a *Escolis*. En «*L'abrandament*», novel·la de C. Soldevila (inclòs a *Escolis*), Riba coincideix amb Carner a definir tècnicament l'obra com un conte allargassat. Pel que fa a Pla, Riba, en el famós article que dedicà a aquest autor el 1926, s'adonà perfectament de la incapacitat de l'empordanès per a la novel·la: «Potser trobarem la raó de la nostra temença que Josep Pla no escriurà mai una novel·la pròpiament dita, en la seva pressa a resumir i esgotar en espectacle i a destruir en humorisme, tota una vida, tot un possible altre ell mateix: en la seva manca de paciència, en suma, a seguir l'evolució tan lenta! dels cors». Finalment, cal dir que la presència de J. Puig i Ferrer en aquesta llista no és «incongruent» — com afirma A. Yates al seu estudi—, sinó que respon a un interès real de Riba per aquest autor, el

pectes dins una mateixa direcció de conjunt». La prudència d'aquests narradors es justifica plenament, perquè la novel·la a Catalunya ha de superar un gran obstacle: «el buit d'experiència moral». Un buit que és la causa profunda, segons Riba, de l'escàs vigor de la novel·la catalana, i que —com fa que ens n'adonem el Carner de *Les bonhomies*— no és pas «ràpidament emplenable».

La segona part de l'article —*En justificació de la por*— comença aclarint què significa aquest buit. La novel·la, com el teatre —se'ns diu—, no és un gènere de solitaris. Cal que la societat sencera es trobi impregnada d'una certa «cultura moral» perquè els novel·listes s'hi produeixin. «Cultura moral» que cal entendre no en un sentit preceptiu, utilitari, sinó com un «coneixement» de l'home fundat en l'amor a l'home», com un «disposar d'un sistema inicial de fórmules amaneses, i que siguin d'una indefinidament fecunda aplicabilitat al cas concret, sobre l'ésser moral de l'home, sobre la conducta i el seu finíssim, proteic rodatge de motius».

Les societats que gaudeixen d'aquesta cultura moral són les que han produït els grans novel·listes situats «en el centre mateix del gènere, allà on trobem Stendhal, Dickens, Dostoievski, Zola, Hardy, Proust». Tot seguit Riba assenyala els diversos orígens d'aquesta cultura moral que ha generat les grans tradicions novel·lístiques europees: dins la tradició francesa cal remuntar-se fins a Rabelais i «més especialment» Montaigne, «que fan el pont entre els humanistes i el gran públic», sense els quals «no semblaria gaire possible la curiositat tota intel·lectual, per l'home, dels mundans del segle XVII, d'on surt la primera novel·la moderna, *La Princesa de Clèves*»; dins la tradició anglosaxona, cal cercar-ne l'origen en «l'humanisme cristià», que ha tingut per centre «els llibres sants» i —en paraules d'Arnold Bennet, que cita— «la familiaritat amb la Bíblia», d'on deriva «l'amplària de perspectives morals» que hom pot trobar fins i tot en la novel·la d'aventures —i esmenta J. Conrad i Rider Haggard—, així com la «transcendència paradoxal de la gran novel·la humorística»;¹¹

qualificarà d'«artista de geni» en l'article que li dedicarà el 1928, amb motiu de la publicació de *Vida interior d'un escriptor* (posteriorment inclòs a *Per comprendre*).

11. Cal recordar que Riba ja havia dedicat sengles articles al *Tom Sawyer*, de M. Twain, i al *Pickwick Club*, de Dickens, ambdós inclosos a *Escolis*. En el primer d'aquests articles Riba distingeix entre la narració «còmica» i la narració «humorística». Així, mentre l'efecte de la primera depèn «de l'assumpte», la segona «es basa en la manera de ser contada». En el segon article Riba remarca «el gran alè de simpatia humana» amb què Dickens envolta les seves criatures, talment com fa Cervantes amb el seu don Quixot, i

finalment, resta la «precoç» novel·la russa, fillola de les anteriors, que, «de Gògol¹² ençà és tot de simpatia a l'home, de dolor per tots els dolors humans *concrets*, de mística pietat per l'home, que esdevé redemptorisme religiós, social, polític».¹³

Després d'aquest sintètic repàs de les tradicions novel·listiques europees —les quals «no foren imaginables sense l'humanisme»—, Riba interroga: «i a casa nostra?». Ell mateix gosa respondre's que un tal «interès simpatètic per l'home», com el que troba en aquelles societats, «avui, a

que fa que aquests personatges s'acrexin humanament als nostres ulls i esdevinguin molt més que unes simples figures còmiques. També, en l'article que dedicarà a Pla el 1926, trobem una nova mostra d'interès per l'humorisme en literatura. Riba hi contrasta i hi compara l'humorisme de l'autor català amb el de Chesterton i de Sterne, i d'aquest darrer diu que és «el gran precedent, si no el mestre directe, de Josep Pla». D'altra banda, Riba ja havia expressat les seves idees sobre l'humorisme a l'article «*Els Somnis*», de *Guerrou de Liost* (inclòs a *Escolis*). Notem també que en l'article sobre *Tom Sawyer*, Riba diu que l'actitud humorística neix «del contrast entre l'aspiració infinita i la realització limitada», idea que connecta directament i ben clarament amb les concepcions del romanticisme alemany i anglès en aquest aspecte. Pel que fa a la novel·la d'aventures anglosaxona, recordem que Riba, a més de Poe, va traduir parcialment una obra de Rider Haggard: *Ella*, vol. II (Barcelona, Llibreria Catalònia [1931]).

12. Riba ja havia dedicat, el 1921, un article a aquest autor rus, després inclòs a *Els Marges*, en què el situava als inicis de la literatura russa moderna: «Cògol, pare i resum de la successiva literatura russa, de la rialla pura passà a l'humor, i de l'humor s'abissà en el misticisme».

13. Totes les idees contingudes en aquesta part de l'article *Una generació sense novel·la* ja havien estat expressades, oralment i d'una forma sumària, pel mateix Riba en una entrevista datada el maig de 1925, és a dir, poc abans que fes la conferència i que els articles apareguessin publicats a «La Veu de Catalunya». L'entrevista, signada per un tal «Myself», sota el títol de *Conversa amb Carles Riba*, fou publicada al número de la revista «D'Ací i d'Allà» corresponent al maig de 1925. Cap al final de la conversa, l'entrevistador pregunta: «Com us expliqueu que a hores d'ara la novel·la sigui un gènere que no marxa?... Creieu que, com diu en Sagarra, hi ha una por a la novel·la?». I Riba respon «No crec que sigui por, precisament, el que ens detura, el que ens ha deturat, perquè em penso que som a la vetlla d'un període d'activitat novel·listica. La por podria ésser un fenomen individual, no un fenomen col·lectiu. Al meu entendre, cal cercar altres causes més pregoneres i menys subjectives. Ens manca l'experiència moral, que és l'antecedent inexcusable d'una novel·listica forta. No tenim, com els francesos, un rengle de moralistes —tipus Montaigne— que hagi escorcollat l'ànima humana amb una curiositat intel·lectual. No llegim ni comentem *La Bíblia* com els anglesos fins a convertir-la en aqueixa atmosfera ètica que és el «substratum» de les narracions d'un Dickens. Ens manca també l'enorme simpatia humana que mou l'ànima russa...». Com es pot veure, hi són presents, bé que esquemàticament i sense matisació, les idees centrals que trobem en el fragment comentat d'*Una generació sense novel·la*.

Catalunya, col·lectivament, culturalment, socialment —és a dir, *fent atmosfera*— no existeix». I afegeix: «Cadascú [a Catalunya] estableix entre ell i els altres una zona estèril de malfiança, vici típicament servil»; i denuncia encara una incapacitat «per al cultiu de l'amistat i del diàleg, que Xènius, amb més raó que dret, enyorava un dia».

A continuació nega que la societat catalana no forneixi matèria temàtica o argumental per als novel·listes —comentari que Riba diu haver sentit de vegades, encara que no l'hagi vist mai escrit. Troba aquesta idea «nèciament monstruosa». Considera, però, que «aquesta malfiança envers la pròpia matèria novel·lable» pot venir d'un «viciament dels nostres narradors, els quals han hagut de passar (...) el període èpic, o sigui, el de reproduir l'espectacle extern dels homes (...), demanant sovint a aquest espectacle que sigui fort, sotragador, bé per la seva ridícula, bé pel seu pintoresc, bé per la seva brutalitat, bé per la seva excepcionalitat». Segons Riba, doncs, la condició d'espectacularitat que hom exigeix a la novel·la, defugint el camí més subtil de «l'estudi dels cors», és un indicatiu més d'aquesta manca atmosfèrica d'«interès per l'home» a Catalunya. Ha arribat el moment de tancar aquest període dels narradors «que només alludeixen» —diu, manllivant una expressió d'Ortega—,¹⁴ i cal encetar el «dels ceradors i presentadors de realitats psicològiques imaginàries»: els novel·listes. Perquè, com havia dit en un passatge anterior, que és clau per a comprendre la concepció de Riba sobre el gènere, «tota novel·la ens presenta l'evolució d'un cor al llarg d'uns altres cors, en mútua i indefugible influència; tot interès i tot estudi són posats en aquesta evolució, de la qual els fets, interns o externs, no són sinó l'exponent. Un joc concomitant de psicologies en moviment, doncs; un petit món d'ànimes concretes, que reflecteix, en artística summa,

14. Entre desembre de 1924 i gener de 1925, Ortega y Gasset havia publicat al diari «El Sol» una sèrie d'articles sota el títol *Sobre la novela*, que posteriorment foren aplegats en un volum, juntament amb un altre assaig que ha esdevingut més famós: *La deshumanización del arte e Ideas sobre la novela* (Madrid 1925). En el primer capítol d'aquest assaig sobre la novel·la, Ortega diu: «...el género se ha ido desplazando de la pura narración, que era sólo alusiva, a la rigurosa presentación». I una mica més avall: «Pero pronto dejan de atraer los temas por sí mismos, y entonces lo que complace no es tanto el destino o la aventura de los personajes, sino la presencia de éstas. Nos complace verlos directamente, penetrar en su interior, entenderlos, sentirnos inmersos en su mundo, atmósfera. De narrativo o indirecto se ha ido haciendo el género descriptivo o directo». Cito de l'edició: ORTEGA Y GASSET, *Idea sobre el teatro y la novela* (Madrid, Alianza Editorial, 1982).

un món més vast, però també concret: és a dir, d'una època i d'un país determinats». ¹⁵

Riba pensa que s'avança en aquesta direcció i detecta símptomes d'uns primers passos en la superació de la crisi de la novel·la catalana. Així, els narradors abans esmentats «tenen consciència del que exigeix al seu entorn i dins seu una novel·la, i per això ara com ara mesuren honestament llur embranzida». D'altra banda, a *Les bonhomies* de Carner, hi troba «un inefable i autèntic humorisme que és tota una garantia»; tanmateix, en aquesta obra, Riba precisa que ens són donats els «signes exteriors» dels «processos psíquics», més que no pas «llur visió en si», i també «més els resultats plàstics que no pas llur anàlisi», «raó per la qual, «quant a la novel·la», és una obra de trànsit.

L'article acaba recomanant una «fe vestida de paciència i armada d'esforç», ja que la novel·la és el gènere «en les formes i el contingut del qual cada període, cada segle, més totalment s'ha volgut reflectir; al qual, per tant, més ha exigít». Opino que aquest darrer fragment és una bona mostra de la importància que Riba donava al gènere novel·lístic, i alhora de la sinceritat amb què desitjava el seu conreu a Catalunya, en la línia, però, d'una novel·la moderna, en consonància amb els corrents europeus contemporanis. Aquest desig, justament, el porta a recomanar un recurs accelerador, el «colgat», l'arrelament «en sòl catalanesc» de la branca d'una novel·lística estrangera, tot i que en la cloenda de l'article adverteix dels perills i de les dificultats d'aquest procediment «si es vol pervenir a una independència viva, fructosa, nodrida de substàncies realment catalanes».

II

Després d'aquest llarg però potser indispensable comentari resum, em veig obligat a fer algunes puntualitzacions a la interpretació que Alan Yates fa del contingut de l'article en el seu estudi *Una generació*

15. Riba insistirà en aquest punt, que és essencial per a entendre l'evolució de la novel·la moderna. Així, en l'article de l'any 1926 *Contes de Carles Soldevila*, escriu: «La novel·la moderna ha seguit una corba que dels fets externs, tantes vegades noblement emplomallats, ha anat descendant cap als motius i llurs subtils arrels, furtives dins la fosca subconsciència; cap als fets interns, en suma. Per això, si ha romàs en el pla merament de l'home (Proust, Joyce), la immoralitat ha esdevingut cada vegada més desoladora; la redempció única és de fer la terrible exploració de l'abisme des de la llum de les causes primeres (Mauriac, Bernanos)».

*sense novel·la?*¹⁶ No trobo prou justos, per exemple, uns judicis tan severs com aquests, que reflecteixen una mica el to general de la seva interpretació:

«Les concessions que fa Riba a la causa de la novel·la, si semblaven generoses al primer cop d'ull, en realitat són molt condicionades i fetes a contracor. El seu deler és de preservar la intel·ligència, la sofisticació i la "cultura moral", enfront de la improvisació i enfront de la passió. (...)

La conferència de Riba és inequívocament una actitud defensiva, feta per un noucentista sincer i impenitent que no vol veure les conseqüències del moviment —la seva poesia, el seu llenguatge i la seva "cultura moral"— sacrificades en un canvi de clima cultural. Enfocar-la així és simplement un acte de justícia envers l'autor.»

No crec que, després d'una lectura atenta de l'article —i de la resta d'articles ribians que tracten de novel·la o de narrativa—, hom en pugui treure la conclusió que Riba es limita a fer «concessions» a la novel·la i encara «a contracor». Riba, des de feia temps, s'ocupava del tema de la novel·la. Més ben dit, el preocupava el tema de la novel·la. I no pas per qüestions merament utilitàries, de públic, de divulgació —que són molt importants en Carner, que, com és sabut, valorava sobretot la «ubiquïtat» del gènere—,¹⁷ sinó per una profunda motivació literària i cultural. De tot el que hem vist abans es desprèn que la novel·la, per a Riba, a més de ser un gènere indispensable en una literatura normal, és, alhora, un exponent, un producte, del grau de «cultura moral», d'«interès per l'home», de coneixement de l'home, en definitiva, que posseeix una societat determinada. Aquest és, ja ho hem vist, el veritable sentit de l'expressió «cultural moral» que Yates cita més d'una vegada sense comentar. I, aquests plantejaments sobre la novel·la, Riba no té cap necessitat d'inventar-se'ls el 1925 per embastar una conferència i uns articles defensius contra una ofensiva pro-novellística i antinoucentista, car ja els arrossegava de molt abans, i els va continuar arrossegant durant molt temps. Ens podem remetre als articles ja citats anteriors i posteriors a 1925, però també es poden trobar rastres d'aquest interès per la novel·la en la correspondència del poeta, com en aquest passatge d'una lletra adreçada

16. ALAN YATES, *op. cit.*, pàgs. 192-200.

17. JOSEP CARNER: Pròleg a CARLES SOLDEVILA, *L'Abrandament*, 1918. Vegeu el comentari d'ALAN YATES al text de Carner, dins *Una generació sense novel·la?*, pàgs. 156-160.

18.

a Millàs-Raurell, datada a Munic el 5 d'abril de 1922:¹⁸ «En el nostre país, ser una colla no vol pas dir que es multipliquin les relacions, els interessos, les anècdotes, etc., sinó simplement que es multipliquen les monotonies individuals. Som lírics per un error de la natura i ens pensem que fa bonic (...) Faré novel·la, que és un camí per contribuir a la civilització de la nostra societat». Com es pot veure, en les frases inicials, hi trobem ressons de denúncia de la manca de cultura moral que es dona a Catalunya, i en la frase final —i al marge d'aquest «faré novel·la», declaració que no ens ha de sorprendre gaire—,¹⁹ una valoració de la novel·la en tant que instrument civilitzador. D'altra banda, Riba, que ha ordenat i fixat definitivament les idees sobre el tema en *Una generació sense novel·la*, reiterarà anys després els seus punts de vista en diverses ocasions. Així, per exemple, en el manuscrit d'una conferència de l'any 1935, redactada amb motiu de la concessió del Premi Crexells a Martínez-Ferrando,²⁰ hi llegim:

«Fa cosa d'uns anys, fou llançat un crit d'alarma a Catalunya els poetes eren nombrosos, fins i tot admirables; però la novel·la llanguia, era, en tota una generació d'escriptors, gairebé inexistent. Al crit seguí una polèmica, la qual, com és inevitable, i, val a dir, també fecund, en un poble en les condicions del nostre, s'elevà tot d'una a examen de consciència. Es va concloure, almenys va restar finalment la sospita, que l'exigència de l'esperit català, en la seva necessitat de reafirmar-se per la poesia lírica o pel relat èpic, havia estat més forta, no havia pogut deixar d'ésser més forta, que la curiositat de l'home català constituït en col·lectivitat, en societat, per conèixer-se a si mateix a través de la novel·la. Calien, doncs, paciència i confiança la novel·la vindria a la seva

18. CARLES-JORDI GUARDIOLA, *Tres cartes de 1922 de Carles Riba*, «Serra d'Or» (núm. 222, març 1978), pàgs. 31-34.

19. En efecte, aquesta no és pas l'única ocasió en què Riba s'ha vist ell mateix com a possible novel·lista. Així, per exemple, en una carta a K. Vossler (datada el 13-VI-1925), escriu: «En països en formació, com el nostre, tothom ha de treure el màxim rendiment de totes les seves possibilitats. Ara, però —i aquest és el gran benefici que aquesta càtedra em duu—, no faré sinó una sola feina de cap a cap del dia (fins ara, per viure, n'havia de fer tres o quatre): grec; això, a part de la meua obra literària personal, com a versaire, com a crític i possiblement com a novel·lista l'única obra a la qual, en un altre país, em consagraria». Citat al treball d'ENRIC SULLÀ, *La fonamental intransigència*, «L'Avenç», (núm. 71, maig 1984), pàg. 40.

20. La conferència fou redactada per C. Riba l'any 1935, amb motiu de la concessió del Premi Crexells a E. Martínez-Ferrando per la novel·la *Una dona s'atura en el camí* (Badalona 1935). El manuscrit de la conferència, que no va encapçalada per cap títol, es conserva a l'Arxiu de Riba i consta de tres folis, numerats per l'autor, escrits amb tinta per totes dues cares, que ostenten, imprès, el segell de la Fundació Bernat Metge.

hora. Mentrestant era qüestió de seguir preparant material contistes, assagistes, humanistes i poetes prou s'hi esmerçaven; era, sobretot, qüestió que s'acumulés interès, un interès "*fent atmosfera*" per l'home en si i els seus motius, i concretament, per l'home de la nostra societat i de la nostra època d'una societat encara en formació i ja en revolució; estat de coses tan dramàtic, com potser solament s'oferia a l'observació i a l'anàlisi dels novel·listes russos d'ara fa un segle».

Com veiem, hi trobem repetides, en termes molt semblants, algunes de les idees mestres que ja apareixien deu anys abans en *Una generació sense novel·la*. Tot això fa pensar que l'interès de Riba per la novel·la no fou episòdic —i menys encara forçat per la pressió exterior del debat de 1917-25—, sinó continuat i constant, com testifica la seva obra crítica, si més no fins al 1939.²¹

On s'ha de donar tota la raó a Yates és quan diu que Riba comet una «omissió històrica enorme» en silenciar «les realitzacions de Narcís Oller o de diversos novel·listes del Modernisme, que van emprendre precisament la implantació i la naturalització d'influències estrangeres». En aquest punt Riba és radical. En cap moment, en tota la seva obra crítica, no fa ni tan sols esment de cap prosista anterior al noucentisme, tret, és clar, de Ruyra, al qual dedicà un article,²² i, molt de passada, d'Emili Vilanova.²³ Es tracta d'un silenci, no cal dir-ho, ben significatiu. En això Riba no s'apartà mai de l'actitud inicial dels noucentistes, que M. Serrahima²⁴ ha descrit molt bé: «enfront dels encerts novel·listics de la generació anterior, aconseguits en un llenguatge i una prosa intencionalment narratius, però que —fora de Ruyra— eren en ells mateixos deficients, el camí que els noucentistes van emprendre els va portar a veure aquells antecessors, no pas com uns escriptors imperfectes però ben orientats, sinó com una mena d'adversaris d'escola, i com uns partidaris d'una manera d'escriure, que ells veien, no sols defectuosa, sinó *passada de*

21. Després de la guerra, la crítica ribiana es concentra en la poesia i abandona el gènere narratiu. Així, l'aplec de treballs crítics de 1957 *...Més els poemes*, tal com ho expressa el títol, és dedicat de forma exclusiva a la poesia.

22. Riba li dedicà un article el 1918, *Joaquim Ruyra*, que després fou recollit a *Escolis*.

23. Riba parla del «gran» Vilanova en dues ocasions. En destaca l'humanisme, la capacitat per a captar «les veus del carrer» barceloní (en l'article *Els somnis de Guerau de Liost*, dins *Escolis*) i la seva fórmula d'aproximació a la realitat humana: «pietat amb alegria», que considera que és representativament catalana (en l'article «*L'inspector*», de Gógol, dins *Els Marges*).

24. MAURICI SERRAHIMA, *Carles Riba*, dins *Dotze mestres* (Barcelona 1972), pàgs. 309-365.

moda». Una qüestió de llenguatge, de to, d'estil, que per a Riba més que per a ningú era bàsica i condicionant, el degué mantenir sempre distant d'autors com Oller, Casellas, Víctor Català, i d'obres com *Pilar Prim*, *Els sots feréstecs* o *Solitud*, per posar tres exemples cabdals, obres que als seus ulls potser mai no van passar de ser representacions típiques d'aquelles novel·les «reflex de més o menys espectaculars superfícies del caràcter o de les passions, de la vida urbana o rural». Aquesta valoració negativa de tota la prosa catalana anterior al noucentisme és explícita en un dels primers articles crítics de Riba, dedicat a *Les planetes del Verдум*, de Carner. La prosa de Ruyra —qualificada d'«homèrica» i en la qual «objectivitat i passió conviuen»— hi és presentada com un punt culminant, des del qual «hom obira enrera el camí patit, i endavant la plana ben repartida del nou-cents», és a dir, «les genials manifestacions» de la prosa de Xènius i de Carner. El contrast entre les expressions «camí patit» i «plana ben repartida» és prou eloqüent.

Aquest distanciament de Riba envers la prosa i la narrativa pre-noucentista no és motivat solament per les deficiències de llengua i estil, sinó també, i indistriablement barrejat amb això, pel fet que Riba creia que aquelles obres es ressentien d'una manca de fonaments culturals i literaris prou sòlids. Per a ell, la novel·la moderna no podia reeixir a Catalunya si no era sobre la base d'una integració a tots nivells de la nostra cultura en el corrent general de la cultura europea, i que passava, bàsicament, per la recuperació de l'humanisme, la qual comportava enriquir-se amb «tots els guanys de les humanitats clàssiques i modernes» —utilitzant una expressió de Riba mateix. Ja hem vist com, en *Una generació sense novel·la*, l'obra de Rabelais i de Montaigne —«que lan de pont entre els humanistes i el gran públic»— era situada a l'origen de la gran tradició novel·listica francesa. A Catalunya, en canvi, i segons la seva visió, l'humanisme i la novel·la s'havien estroncat en plena aurora.²⁵ Per això, en el pa-

25. Per il·lustrar aquest punt, cito un fragment d'una conferència de Riba fins fa poc inèdita, al final del qual es fa una referència a la novel·la catalana del segle xv, que és presentada com una precursora directa de la gran novel·la castellana posterior: «Obres en llengua catalana, ben entès, que tot i llur matèria en part medieval encara, marquen el començament d'una gran literatura moderna. Però que no en foren seguides: l'hegemonia cultural valenciana de la segona meitat del segle xv no és més que un darrer viu esclat, que un esplèndid atur, en un procés de decadència general a tota la gran Catalunya. Llur successió i evolució veritables, les trobem a l'Espanya castellana dels cinc-cents. Ausiàs March, en efecte, influí la lírica neopetrarquiana de Garcilasso i d'Herrera; Jacme Roig i el seu *Espill* o *Llibre de les dones*, la novel·la picaresca; *Tirant lo Blanch*, la gran novel·la d'imaginació fins a Cer-

ràgraf final de l'article objecte d'aquest comentari, Riba observa que «sense les causes que impediren la continuació evolutiva de la nostra novel·la, *tan al dia*, del segle xv, ara, en el segle xx, tindríem més o menys novel·la del segle xx». Hi ha, doncs, un buit de tradició novehística lligat a un buit de cultura moral, de cultura humanista, i ambdós són difícilment emplenables a la curta. Aquesta és per a Riba la causa fonamental de l'escàs vigor i de l'escassa qualitat de la novel·la catalana. I la solució que proposava, ja ho hem vist abans, era doble: per una banda calia continuar treballant i esforçant-se en tots els camps de la cultura perquè una atmosfera d'humanisme envolti i impregni el cos social»; i per l'altra, recomanava empeltar a Catalunya «una branca d'una novehística estrangera» que contribuís a alleujar la manca d'una tradició pròpia prou vàlida.

Amb aquestes observacions i aquests comentaris entorn d'*Una generació sense novel·la* espero haver contribuït, ni que sigui mínimament, a restituir el sentit i la significació del text en els aspectes fonamentals. La conclusió que em sembla que cal treure'n és que l'article és molt més que una simple crida al conreu de la novel·la o que una capciosa i enrevesada justificació de les reserves noucentistes envers el gènere. Reduir-lo a això o a allò, basant-se en aspectes parcials i citant-ne unes quantes frases fora de context, és falsejar-lo o, si més no, simplificar-lo. L'article, amb una forma literària brillant, expressa un munt d'idees coherents i suggestives, i cal reconèixer-li-ho. Una altra cosa ja fóra valorar llur oportunitat i llur operativitat, així com la repercussió i la influència real que tingueren en el seu moment —i que, probablement, degué ser més aviat reduïda. Estudiar aquesta qüestió, sens dubte ben interessant, s'aparta, però, dels modestos propòsits d'aquesta comunicació.

FRANCESC CODINA

vantes». Cito de CARLES RIBA, *L'humanisme a Catalunya*, edició i presentació a cura de SEGIMON SERRALLONGA, «Reduccions» núm. 23-24 (1984), pàgs. 20-43.